

Lesia Mushketyk

Maxym Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5958-0044>

Україністика в Угорщині

Ukrainian Studies in Hungary

Abstract

The development of Ukrainian studies in Hungary is related to many factors, both political and cultural, such as historical contacts between the two peoples and their current state, the level and issues of Hungarian science, as well as interethnic processes in the countries, etc.

As early as 1919–1924, sporadic classes in Ruthenian (Ukrainian) language and literature were held at the University of Budapest by Sandor Bonkalo, a researcher of the culture and literature of Ukrainian Ruthenians in Hungary at that time. The systematic teaching of the Ukrainian language began in Hungary after World War II at the Loránd Eötvös University of Budapest and continued, so to speak, in the shadow of Russian studies. Ukrainian studies flourished in the years after Ukraine gained its independence when universities in other major cities (Debrecen, Nyíregyháza, Szeged) also opened a specialisation, developed textbooks, manuals, and dictionaries, conducted research, translated books, and organised conferences. The Department of Ukrainian and Ruthenian Language and Literature, established in 1993 and headed by I. Udvari, is also active up to this day. Other well-known Ukrainian and Slavic scholars include A. Zoltan, V. Lebovych, O. Kovacs, V. Shtefutsa, M. Kochish, E. Baran, and others.

However, over time, interest in Ukrainian studies in Hungary has been declining, the number of students and teachers has been decreasing, hours have been reduced, and some universities have stopped teaching the Ukrainian language. At the same time, there are some positive trends in purely scientific activities related to the deepening of the problematic, joint work of scholars of the two countries, in particular, on the Transcarpathian theme, and the study of the Ukrainian-Hungarian contacts.

Keywords: Hungary, Ukrainian studies, centres, teaching, textbooks, dictionaries, studies, personalities.

Постановка проблеми. Українознавство, складаючи єдиний комплекс дисциплін, водночас проходило різні етапи свого розвитку в різних країнах на різних теренах. Природно, найбільші еволюційні можливості воно отримало у слов'янських державах, де зосереджувалися основні його центри, періодичні видання, гуртувалися дослідники. Тим часом зацікавлення даною проблематикою здавна спостерігається і в неслов'янських державах та обумовлюється низкою найрізноманітніших чинників. Однією з таких країн є Угорщина, де україністика мала свої особливості.

У кінці XIX – на початку XX ст., у час активного формування науки, в Угорщині розвивається славістика, в її межах україністика, репрезентована передусім народознавством, вивченням народів та нацменшин, серед них українців-русинів, що значним числом проживали на території угорської частини двоєдиної монархії. Поступ цієї науки в різні періоди був неоднорідним, що обумовлено низкою причин: крім суспільно-політичних, економічних умов життя, це становище культури та науки загалом; своєрідність міжетнічних процесів, національної політики в питаннях освіти та культури; рівень та проблематика угорської науки і ступінь наукової розробки питань мови, літератури, історії, етнографії; еволюція славістики та україністики в інших країнах. Не можна оминути й ролі видатних особистостей, а також угорських учених слов'янського походження в цьому процесі тощо.

У другій половині XX ст. українознавство в Угорщині перебуває в тіні русистики і лише в 90-і роки XX ст., після здобуття Україною незалежності, отримує нові можливості розвитку. Плідним є наукове співробітництво двох країн, до прикладу, у підготовці великих двомовних та ін. словників, фундаментальних наукових праць, приміром з історії, проведенні спільних конференцій, спільних проєктів тощо. Чимало уваги приділено

різноманітним угорсько-українським контактам, що йдуть через Закарпаття.

Аналіз основних досліджень та публікацій: окремі питання угорської україністики студіювали Андраш Золтан, Єлизавета (Ержебет) Барань, Вікторія Лебович, Леся Мушкетик¹.

Мета роботи: простеження передумов розгортання україністичних студій в Угорщині, стану науки в кінці XX та в XXI століттях, висвітлення діяльності її головних – викладацьких та ін. осередків, напрямів наукових студій, публікацій, силшеток науковців.

Виклад матеріалу. Ще в 1919–1924 роках спорадичні заняття з русинської (української) мови та літератури в Будапештському університеті (нині ім. Лоранда Етвеша) проводив дослідник культури та літератури українців-русинів тогочасної Угорщини Шандор Бонкало, а в 1916 р. виходив угорською мовою часопис „Ukrania: Українсько-угорські культурні та економічні зв'язки”, де зокрема публікували переклади творів українських літераторів, статті з філології тощо. Викладання відновилося вже по Другій світовій війні. 1961 року за сприяння славіста, україніста, літератора закарпатського походження Еміля Балецького на кафедрі російської філології згадуваного університету було відкрито спеціальність „українська мова та література”, з часом акредитовану за всіма трьома рівнями підготовки (бакалавр, магістр, доктор філософії). 1995 року кафедра була перейменована в кафедру східнослов'янської та балтійської філології. Свого часу тут працювали Ґеза Вернке, Віра Шер (Сердюк), яка

¹ Udvari István élete és munkássága. Bybliograficheskyi ukazatel, szerk. A. Zoltán, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza 2010; E. Bárányné-Komári, *Ishtvan Udvari – lekszykohraf, doslidnyk ukrainsko-uhorskykh, rusynsko-uhorskykh mizhmovnykh kontaktiv* [v:] *Ucrainica IX. Současná ukrajínistika, problémy jazyka, literatury a kultury*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2020; V. Lebovics, *Az ukrán szak újraindítása az elté-n a XX. század 60-as éveiben. Tanulmánykötet Király Péter 100 tiszteletére II*, szerk. Császári É. és Imrichová M., ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, Budapest 2019, s. 55–66; L. Mushketyk, *Slavistychni studii v Uhorshchyni: istoriia ta suchasnyi stan*, IMFE im. M.T. Rylskoho, Kyiv 2014.

розробила програму з літератури та культури. 2002 року було створено кафедру української філології, в. о. завідувача став професор Іштван Ньомаркаї, котрий одночасно був керівником кафедри слов'янських мов та Інституту слов'янської та балтійської філології. Від 2003 до 2014 року завідувачем кафедри української філології був відомий славіст, мовознавець, професор Андраш Золтан. Нині Інститут і кафедру очолює професор Роберт Кішш Семан, тут працюють Оксана Ковач, Шаролта Кристіна Тотпал та Оксана Ташкович. Багато років викладачем кафедри була Вікторія Лебович, яка є фахівцем з української літератури XIX століття, перекладознавства, успішно практикує усний та письмовий переклад². З ініціативи В. Лебович, якій належить передмова до книги, у Будапешті нещодавно опубліковано факсимільне видання альманаху „Русалка Дністрова”, яке зберігалося у бібліотеці Будапештського університету³. В. Лебович очолює Асоціацію українців Угорщини. Основними теренами досліджень мовознавиці Оксани Ковач є українська та слов'янська фонетика, морфологія, граматика, діалектологія, праслов'янська акцентологія⁴. На кафедрі регулярно проводять україністичні конференції. Згадаймо захід 2011 року – до 50-річчя української філології в Будапештському університеті, 2022 року – конференцію, присвячену 20-річчю кафедри, та ін.⁵ У цих форумах брали участь такі поважні дослідники з України та Угорщини, як Віктор Мойсієнко, Василь Німчук, Міхаель Мозер, Золтан Андраш, Мігай Кочіш, Лариса Кравець, Леся

² З останніх перекладів Лебович згадаймо роман Юрія Андруховича „Радіо ніч”, що вийшов угорською мовою у 2024 році, наразі вона працює над перекладом одного з творів Максима Кідрука.

³ Нагадаймо, що альманах уперше було опубліковано у м. Буда (згодом Будапешт) 1837 року силами „Руської трійці”.

⁴ О. Kovach, *Spilne ta spetsyficzne u bibliinii frazeolohii ukrainskoi, rosiiskoi ta uhorskoi movy* [v:] *Dialogul slaviștilor la începutul secolului al XXI-lea*, red. K. Balázs, I. Herbil, Casa Cartii de Stiinta, Cluj-Napoca 2016, s. 100–111.

⁵ Більше про це див. у: L. Mushketyk, *Mizhnarodna konferentsiia do yuvileiu kafedry ukrainskoi filolohii Budapeshtskoho universytetu* [v:] „Slovianskyi svit”, red. L. Mushketyk, Kyiv 2022, vyp. 21, s. 193–199.

Мушкетик, Ержебет Барані, Іштван Ковтюк та ін. На жаль, нині кількість студентів кафедри незначна, що є загальною тенденцією щодо нацменшин країни.

Від 1991 року, після отримання Україною незалежності, україністика в Угорщині переживала певний ренесанс. У цей час створюють нові осередки викладання мови у вишах. У Дебреценському університеті (на той час ім. Лайоша Кошута) у межах Інституту славістики відкрито факультативне навчання мови, запрошено лекторів (викладачів мови) з України – Оксану Коваль-Костинську, Світлану Мельник, авторку цих рядків. Лекції відвідували як місцеві угорці, так і молодь закарпатського походження. Українська тематика звучала і на загальних заходах, конференціях Інституту славістики. На жаль, із часом викладання припинилося через зменшення інтересу до спеціальності, скорочення урядом Угорщини філологічних напрямів у вишах, деякі інші причини. У Дебреценському університеті нині здійснює наукові студії історик, мовознавець, політолог Шандор Фьолдварі, у коло зацікавлень якого поряд з литовською, естонською та ін. входить і українська проблематика, зв'язки між народами у різні історичні періоди⁶.

У Дебрецені та іншому, ще ближчому до угорсько-українського кордону, місті Ніредьгаза відкриття осередків викладання мови обумовлювалося близькістю до цього кордону та потребами у спеціалістах, зокрема перекладачах тощо. Ряди студентів поповнювали й учні школи з містечка Бакталорандгаза, де теж тривало навчання мови, а ще випускники закарпатських угорських шкіл. Біля витоків вивчення української мови як іноземної в регіоні стоїть викладачка, громадська діячка Юдіт Софілканич, авторка першого підручника з української мови, нагороджена за свою діяльність Відзнакою Президента України – ювілейною

⁶ S. Földvári, *Navishcho vybraty Polshchu zamist Uhorshchyny ta yaki ryzky Ukraini vid Uhorshchyny?* [v:] *Ukraina i svit: teoretychni ta praktychni aspekty diialnosti u sferi mizhnarodnykh vidnosyn: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 17–18 trav. 2023 r., Kyiv 2023.*

медаллю „25 років незалежності України” (22 серпня 2016). Слід згадати, що до північно-східної Угорщини, про яку йдеться, іще в минулі століття мігрували українці-русини, головню лемки, які значною мірою асимілювалися серед місцевих угорців і словаків. Нині їх дистанціюють від етнічних українців⁷, офіційно визнавши окремою – русинською нацменшиною, яка має свої осередки, часопис і т. п.

1993 року було відкрито кафедру української та русинської філології в Інституті ім. Д. Бешшенеї (нині Ніредьгазький університет), яку очолив Іштван Удварі⁸. Він від самого початку мав концепцію її розвитку, не лише підібрав кваліфіковані кадри, розробив викладацькі курси, а й з часом перетворив її на центр угорської україністики та славістики, видав близько 70 книжок – наукових монографій, посібників та підручників як угорською, так українською та іншими мовами. Учений був також редактором та засновником видань „*Studia Ukrainica et Rusinica Nyiregyháziensia*”, „*Vice Versa*”, „*Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae*” і „*Glossarium Ukrainicum*”, членом редколегії видання „*Studia Slavica Akademiae Scientiarum Hungaricae*”. У 90-і роки ХХ століття тут навчалося чимало студентів як з Угорщини, так і Закарпаття.

Згідно з концепцією кафедри пріоритетними у розвитку угорського українознавства вважалися наступні напрями: створення загальних і спеціальних бібліографій, підготовка словників, різноманітних підручників, вивчення угорсько-українських

⁷ Про українську діаспору в Угорщині див.: L. Mushketyk, *Kulturno-prosvitnytska diialnist ukrainskoi diaspory v Uhorshchyni* [v:] „*Bylharska ukraynystyka*”, Sofia 2021, № 10, s. 38–51.

⁸ У коло наукових інтересів І. Удварі входили, серед інших, мовознавство, історія, історія культури. Доволі згадати, що бібліографічний довідник праць, пов’язаних із його діяльністю (роботи вченого, підручники, статті, рецензії, редакторська робота, відгуки тощо) упродовж його не дуже довгого життя (55 років) містить 1554 посилання: *Udvári István élete és munkássága. Bybliograficheskyi ukazatel*, szerk. A. Zoltán, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza 2010. Усього за життя вченого вийшло два томи бібліографічних описів його публікацій, третій вийшов посмертно.

зв'язків, питань перекладу, популяризація української мови та культури в Угорщині та угорської – в Україні. Завдяки співробітникам кафедри (С. Панько, М. Капраль, А. Гедеш та ін.), а також залученим з України дослідникам (С. Мельник, О. Паламар, О. Тараненко, Л. Мушкетик) на кафедрі побачило світ чимало таких праць: „Сергій Панько. Українська мова. Посібник для філологів” (1995); „Михайло Капраль. Розмовляймо українською! Посібник для угорських українців” (1998). Тогочасна дебреценська лекторка Світлана Мельник підготувала підручники: „Початки української морфології. Посібник для угорських українців” (1999); (спільно з Н. Гончаренко) „Основи історії України. Посібник для студентів-українців” (1999); (спільно з М. Шевченко) „Початки української фонетики” (2002).

Потрібним доповненням до лекцій з мови став „Практичний словник дієслівних форм української мови”, укладений тогочасною професоркою Київського університету Ларисою Паламар (1995). Ангеліна Гедеш розробила серію видань „Розділи з історії української літератури” (I–III, 1997–1998), маловідомий матеріал увійшов до антології українських поетів-футуристів „Український футуризм: Вибрані сторінки” (1996), укладеної доктором філологічних наук Миколою Сулимою з Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Хрестоматію з українського фольклору як посібник для вивчення мови, з примітками і вступним дослідженням підготувала Л. Мушкетик: „Український фольклор. Тексти” (1994).

Іштван Удварі повернув у науковий обіг і чимало забутих імен, як приміром, Антона (Антала) Годинки, що був посередником поміж угорською та українською культурою. 1993 р. відбулася присвячена йому конференція, оприявлено низку робіт Годинки: „Глаголниця; Сбірка всѣх глаголовъ карпатсько-русинського язика” (1991); збірку закарпатських народних пісень, зібраних ученим „Сто наших співанок” (1993). І. Удварі написав передмову і до збірки вибраних текстів Антонія Годинки „Час гурше ги вода...” (2005), кілька досліджень про етнолога, мовознавця, перекладача творів відомих українських письменників угорською мовою Гіадора Стрипського.

Під керівництвом професора колектив авторів підготував і опублікував найбільші на наш час тезаурусні словники – 6-томний українсько-угорський (2000–2003)⁹ та 2-томний угорсько-український (2005–2006)¹⁰, які вже стали раритетними. З метою якомога повнішої характеристики особливостей відмінювання та дієвідмінювання слів української мови словник доповнено таблицями словозміни, підготовленими знаним українським мовознавцем О. Тараненком (т.1, с. 1–194 у додатку).

Удварі започаткував також науково-популярну серію видань з угорської культури та історії українською мовою. Це, зокрема, монографії з угорської історії „Коротка історія Угорщини” під редакцією П. Ганака (1997), літератури: „Гьорьомбеї Андраш. Історія угорської літератури” (1997), етнології „Ласла Коша. Чий ви сини? Огляд угорської етнографії” (1997). Збірку поетичних перекладів „Іскри чардашу. Малярська поезія”, до якої увійшла угорська народна поезія, вірші класичних та сучасних угорських поетів, зокрема з території Закарпаття (переклав та підготував до видання в Ніредьгазі закарпатський поет Іван Петровцій) (1998).

Діяльність кафедри дещо уповільнилася зі смертю Іштвана Удварі, певний час кафедру очолював Золтан Андраш. Серед іншого йому належить підготовка до друку та оприлюднення цінної пам’ятки мови та культури Закарпаття XVIII ст. – „Няговские поучения” (постили), текст якої факсимільно відтворено на основі петербурзького видання 1758 р. О. Петрова, копію якого ще за життя придбав Іштван Удварі¹¹. До книги увійшло також

⁹ *Magyar-ukrán szótár. Uhorsko-ukrainskyi slovnyk*, szerk. I. Udvari, főmunk. I. Kótyuk, munk. A. Hegyes, L. Musketik, közreműk. A. Abonyi, M. Káprály, N. Káprály, R. Rományuk, J. Szofilkánics, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza 2005, K. I. A–Ly; 2006, K. 2. M–Zs.

¹⁰ *Ukrán-magyar szótári adatbázis – Ukrainsko-uhorskyi slovnyk*, szerk. I. Udvari, munkat. I. Kótyuk, A. Abonyi, A. Hegyes, M. stb. Káprály, Nyíregyháza 2000–2003, K. I–VI.

¹¹ *Nyagovskie poucheniya. The Niagovo postilla*, faksimilnoe vosproizvedenie teksta po izdaniyu A. Petrova, pod red. i s predisl. A. Zoltána, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza 2006.

дослідження відомого угорського славіста Ласло Дежьо „Няговські повчання та їх автор”. У перекладі угорською мовою з’явилася також цінна пам’ятка давньоруської літератури – Києво-Печерський патерик¹². Переклад Патерика з церковнослов’янської мови було здійснено угорським істориком Іштваном Долманьошем ще близько 1990 року, однак до видання Золтан підготував його лише зараз, він написав також післямову і подав примітки до тексту. Професор наводить цікавий факт того, що до угорців відомості про Патерик дійшли завдяки українській літературі, через Івана Франка, якого Оскар Ашбот попросив дати огляд історії української літератури для угорськомовного видання. Професор інформує і про звертання угорських дослідників до Патерика у зв’язку з 30 легендою про святе життя Мойсея Угриня, угорця за походженням.

Золтан спільно з відомим віденським україністом Міхаелем Мозером підготували та написали вступну статтю до колективної монографії німецькою (та частково українською) мовою „Українці (рутени, русини) в Австро-Угорській монархії та їх мовне та культурне життя з точки Відня і Будапешта”¹³ (2008). До видання увійшли статті М. Мозера, М. Кочіша, Ш. Шімонек, А. Абоні та ін. Так, Золтан аналізує мовні та культурні зв’язки поміж українцями-руси́нами, що проживали у двох регіонах імперії – Галичині та Угорщині, В. Лебович дає огляд праць і перекладів часопису „Ukrania”.

2010 р. в Ніредьгазькому інституті відбулася конференція, присвячена 60-й річниці з дня народження Іштвана Удварі. Головою організаційного комітету був А. Золтан. Із доповідями з різних теренів славістики, україністики виступили Василь Німчук, Іштван Ковтюк, Андраш Золтан, Міхаель Мозер, Леся

¹² *A kijevei barlangmonostori paterikon*, ford. Dolmányos I., sajtó alá rend. Zoltán A., Attraktor Kiadó, Máriabesenyő 2021.

¹³ *Die Ukrainer (Ruthenen, Russinen) in Österreich Ungarn und ihr Sprach – und Kulturleben im Blickfeld von Wien und Budapest*, hg. M. Mozer, A. Zoltán, Vien 2008.

Мушкетик, Вікторія Лебович, Микола Мушинка, Єлизавета Бараньне-Комарі та ін. Матеріали конференції опубліковано в збірнику з серії „*Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 28” під заголовком: „*In memoriam István Udvari (1950–2005)*”.

У зв’язку з реорганізацією 2013 року кафедру разом з іншими гуманітарними осередками Ніредьгазького університету було ліквідовано, однак у 2016 р. відновлено під назвою „кафедра української мови та культури”. Нині тут навчаються студенти стаціонару та студенти-заочники з Закарпаття. Завідувачка кафедри Вікторія Штефуца спільно з викладачкою Іриною Багмут підготували підручники: „Сходинка I. Українська мова для початківців” (2018) та „Сходинка II. Українська мова: Базовий курс” (2012). В освітньому процесі бере участь також науковиця із Закарпатського угорського інститут ім. Ференца Ракоці II Єлизавета Барань, якій належить низка праць з угорсько-українських міжмовних і мовознавчих контактів¹⁴, а ще підготовка міжнародної конференції та збірника про Емілія Балецького¹⁵. Від 2018 по 2023 рік на кафедрі відбулися три міжнародні конференції під загальною назвою „Україністика в Угорщині та поза її межами”.

Останній форум 2023 року „Україністика в Угорщині та поза її межами III”, організований кафедрою за підтримки самоврядування українців Чепела, об’єднав науковців і викладачів з різних закладів України та Угорщини, таких міст, як Будапешт, Сегед, Київ, Ужгород, Берегове, Львів, Вінниця, Житомир, Кривий Ріг та ін. (див. докладніше: Л. Мушкетик¹⁶). Присутніх привітали ректор Ніредьгазького університету Дьордь Сабо, директор

¹⁴ E. Bárány, *Hungaro-Ucrainica. Uhorsko-ukrainski zviazky: movna interferentsiia i movoznavchi kontakty*, Uzhhorod 2021.

¹⁵ Emil Balecki – *movoznavets, pysmennyk, osvitianyn*. Zbirnyk nauk. robıt mizhn. nauk. seminaru, Berehove, 23–24 travnia 2019 roku, red. E. Bárany, ZUI im. F. Rakotsi II, TOV „RIK U”, Berehove –Uzhhorod 2020 (uhor., ukr. ta anhl. movamy).

¹⁶ L. Mushketyk, *Ukrainistychna konferentsiia u m. Niredhaza (Uhorshchyna)*, https://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2408&Itemid=356 [dostup: 06.12.2013].

Інституту мовознавства та літературознавства Карой Міньо, завідувачка кафедри української мови та культури Вікторія Штефуца. Модераторкою і перекладачкою була Є. Барань.

На пленарному засіданні прозвучали доповіді: Л. Мушкетик „Григорій Нудьга про українську пісню в Угорщині: особливості фольклоризації та сучасний резонанс”; мовознавиця, фахівчиня з перекладознавства Ержебет Ч. Йонаш з Ніредьгази виголосила доповідь „Interetnikus kapcsolatok Bölcs Jaroszlav udvarában. I. András és Anasztázia – Міжетнічні зв'язки при дворі Ярослава Мудрого. Андраш I і Анастасія”, професорка-мовознавиця Лариса Кравець у виступі на тему „Метафори пам'яті в українській поезії періоду війни” розглянула основні моделі пам'яті в сучасному дискурсі про війну. Професорка Світлана Ковпик з Криворізького державного педагогічного університету здійснила порівняльний аналіз творів сучасної угорської та української літератури, а саме „Художнє осмислення інакшості в сучасній українській та угорській літературах (на прикладі творів А. Нікуліної „Сіль для моря, або Білий кит” та Ласла Дарваші „Кам'яні сходи”)”. Єлизавета Барань вибрала тематику „Ніредьгазкій україністиці 30 років” і розповіла про діяльність кафедри у минулому й сьогодні, зокрема про багатогранну діяльність професора Іштвана Удварі. Дослідниця продемонструвала також видання кафедри. Під час конференції працювали секції: 1. Українське мовознавство. Сучасний стан і перспективи. 2. Українсько-угорські міжмовні, літературні й культурні контакти. Фольклористика та культура України. Методика вивчення української мови як другої. 3. Поетика художнього перекладу твору. Теорія і практика перекладу. 4. Різні аспекти сучасної україністики. Учасники конференції спільно з керівництвом університету вшанували пам'ять професора Іштвана Удварі біля його пам'ятної дошки. За матеріалами конференції опубліковано збірник¹⁷.

¹⁷ *Ukrainistyka v Uhorshchyni ta poza yii mezhamy III. Materialy mizhn. nauk. konf. 12–13 zhovtnia 2023 r.*, szerk. E. Balla, V. Stefuca, E. Bárány, A. Pösze, Niredhazkyi universytet, RIK-U, Niredhaza, Uzhhorod 2024.

Ще одним україністичним осередком Угорщини багато років був Сегедський університет (раніше ім. Аттіли Йожефа), українську мову тут вивчали в Інституті славістики, який очолював відомий славіст, україніст, мовознавець, професор Мігай Кочіш. Дослідник віднайшов в Угорщині, систематизував і проаналізував манускрипти, принесені на територію країни українцями-переселенцями. Самих рукописів 12 і вони зберігаються в бібліотеках різних міст країни. Це Скотарське Учительське Євангеліє в Будапешті, Сегедська Мінея і Сегедські Листки в м. Сегеді, Лейтанська Мінея, Шарошпотокське і Маріапочське Євангеліє, Надлейтанський і Шарошпотокський Апостоли, Піріченський Кодекс і Дюлайські Євангельські уривки в м. Ніредьгазі, Маріапочський і Дебреценський Кодекси в м. Дебрецені. Кочіш є також видавцем цих текстів: „Скотарське Учительське Євангеліє – український гоміліар 1588 р.” (1997), „The Szeged Minea. A Cyrillic Manuscript from the Late 16th Century, 1–3” (1999–2001) та ін. Професор написав низку праць про орфографічні та мовні особливості українських пам’яток XVI ст., що зберігаються в Угорщині, узагальнивши свої спостереження в монографії про їхній правопис¹⁸. Що третій рік в Університеті скликали конференцію україністів Угорщини за участі науковців із Києва, Львова, Ужгорода, інших міст, за виголошеними матеріалами виходив збірник. У справі викладання та дослідження чимало зроблено багаторічною співробітницею кафедри, громадською діячкою Наталею Шайтош-Запоточною, нагородженою ювілейною медаллю „25 років незалежності України” (22 серпня 2016). На жаль, нині викладання української мови у виші скорочено.

У сучасній Угорщині загалом доволі мало відомо про Україну: як про її історію, так і про події сьогодення лише подеколи повідомляють на телебаченні і в пресі. Цю лакуну певною мірою заповнює ґрунтовна, інформативна колективна монографія з історії України, назва якої у перекладі звучить як „Історія України:

¹⁸ M. Kocsis, *Tizenhatodik századi ukrán egyházi kézirataink és helyesírásuk*, [Bibliotheca Slavica Savariensis X. Redigit: K. Gadányi], Szombáthely 2008.

регіони, ідентичність, державність”¹⁹, підготовлена авторським колективом, до якого ввійшли Чілла Фединець, Марта Фонт, Беата Варга, Імре Сакал. Одна з авторок, відома славістка М. Фонт, яка 2006 року оприлюднила угорською мовою книгу „Історія України” (від початків – до Другої світової війни), нещодавно опублікувала монографію українською мовою (в перекладі з угорської) про русько-угорські середньовічні контакти „Галич у системі русько-угорських відносин XI–XIII ст.” (2021). У колективній монографії з історії України авторами вибрано регіональний принцип викладу, який слід уважати плідним у цьому випадку і який практикується в сучасній європейській науці та дозволяє розкрити заявлені в підназві проблеми, а саме: перипетії української історії, коли центр національних прагнень переміщувався з однієї частини краю до іншої, розвій українства в широкому міжнародному контексті, зв’язки українців з іншими національними спільнотами, спільність долі, деякі локальні феномени, роль інших держав в українській історії, а ще питання ідентичності, формування політичної української нації тощо: „Саме вживання поняття «Україна» є однак багатозначним у часі і просторі – географічні територія, політична територія, етнічні землі”²⁰.

Засвідчимо й велику джерельну базу, якою стали праці авторів із різних країн. Суцільний історичний виклад подій увиразнюють окремі текстові вставки (від кількох рядків до майже сторінки) з історії мови, культури, літератури, географії та ін., приміром, уривки з літописів, творів української літератури, висловів відомих діячів, ширше пояснення деяких феноменів, реалій, малознаних для іншомовного читача, надто неслов’янської країни, усе, що авторам видалося потрібним і доцільним, дозволило глибше познайомитися з культурою

¹⁹ Cs. Fedinec, M. Font, I. Szakál, B. Varga, *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*, Társadalomtudományi Kutatóközpont-Gondolat Kiadó, Budapest 2021.

²⁰ Ibidem, s. 8.

сусіднього народу. Згадано у виданні й про певні проблеми перекладу, зокрема передачу власних назв, а ще той факт, що сучасні події в Україні іноді традиційно подають через окуляр російської історіографії.

В „Енциклопедії світової літератури”²¹, опублікованій у видавництві Академії наук, значне місце посіла українська література, доволі розлого репрезентована в кількох останніх томах (1994–1995, т. XVI, XVII, XVIII; 1996, т. XIX). Загалом в Енциклопедії представлено близько 300 українських письменників, автори статей – Дьордь Радо, Віра Шер, Ендре Бойтар, Іштван Удварі, Валерія Лебович, Оксана Ковач.

Новітні дані про українську мову, мовну культуру ввійшли до оприлюднених в Угорщині збірок „Європейська мовна культура: Минуле, сучасне та майбутнє мовної культури в Європі” (2008) та „Європейські правописи: минуле, сучасне та майбутнє правописів у Європі” (2009)²². Огляди української тематики належить А. Золтану та Є. Барань, які подають відомості про мову за розділами: історичний фон, сучасне становище, організації. Український правопис автори загалом характеризують як фонетичний (за вимовою), доповнений трьома принципами: морфологічним (аналітичним), традиційним (історичним) та розрізнявальним (понятійним).

У рамках популярних зараз міждисциплінарних студій, що проводять нині науковці угорського будапештського Інституту літератури Центру гуманітаристики УАН (нині мережа HUN-REN), кілька років тривав науковий проєкт „Мінка”²³. 16 травня 2023 року в Інституті відбулася міжнародна конференція під назвою „Транскультурні мережі в епоху наполеонівських

²¹ *Világirodalmi Lexikon*, főszerk. I. Király, I. Szerdahelyi, K. Akadémiai, Budapest 1970–1996, K. I–XIX.

²² *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője*. Inter Kht–PRAE. HU, Budapest 2008; *Európai helyesírások. Az európai helyesírások múltja, jelene és jövője*, Inter Kht–PRAE. HU. Budapest 2009.

²³ Так називалася адаптація української народної пісні „Їхав козак за Дунай” в Німеччині (про дівчину Мінку і юнака Оліса).

воєн. Слідами однієї козацької пісні”, де розглядалися питання постання, побутування і міжнародного поширення в різних європейських країнах розмаїтих музичних і текстових версій української пісні „Їхав козак за Дунай”, авторство якої приписують харківському „козаку-віршотворцю” Семену Климовському і яка з часом стала народною. Як відомо, пісня була і є однією з найпопулярніших козацьких ліричних пісень в Україні, вона znana з джерел від кінця XVIII ст. і входила мало не до кожної пісенної збірки аж по наш час, реактуалізуючись в обробках різних музичних колективів та виконавців. Із відоміших назвімо Анатолія Солов’яненка, гурт „Хорея Козацька”, „Свята Ватра” та ін. За нинішніх умов пісню доповнено відеорядом про російсько-українську війну. На конференції пролунали виступи про польські, чеські, угорські, німецькі та ін. рецепції твору, керівниця проекту Жофія Калавські на наочному матеріалі представила транскультурні мережі – мовні, літературні, музичні, які утворилися під впливом української пісні, котра в залежності від приймаючого середовища набувала різних, часто відділених від оригіналу текстових та музичних трансформацій, змінювалися й функції твору. Тези конференції опубліковано трьома мовами – угорською, українською та англійською²⁴, до друку подано збірку доповідей.

Угорські науковці брали участь в останніх конгресах Міжнародної асоціації українців, що відбулися у 2013 (8 конгрес) та 2018 (9 конгрес) роках, багатьох інших конференціях та україністичних заходах. На сторінках збірників „*Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*” (Будапешт), „*Slavica*” (Дебрецен), „*Hungaro-Ruthenica*” (Сегед) оприаявлено чимало публікацій з української мови, літератури, фольклору, історії, культури загалом.

²⁴ *Kultúrák közötti hálózatok a napóleoni háborúk idején. Egy kozák dal nyomában – Transzkulturális hálózati és epocha napoleoni háborúk idején. Slidamy odniei kozatskoi pisni. Mizhnar. Konfer. In-tu literaturozn. HUN-REN. Reziume, Budapest 2023.*

Висновки. Розвиток україністики в Угорщині пов'язаний з багатьма факторами, як політичного, так і культурного характеру, історичними контактами двох народів та їх сучасним станом, рівнем та проблематикою угорської науки, а ще – міжетнічними процесами в країнах тощо.

Систематичне викладання української мови почалося в Угорщині по Другій світовій війні і тривало, так би мовити, у тіні русистики в Будапештському університеті ім. Лоранда Етвеша. Справжній ренесанс українознавства почався від 1991 року, часу здобуття Україною незалежності, коли у вишах інших великих міст (Дебрецен, Ніредьгаза, Сегед) також створюють українські кафедри, відкривають спеціальність, розробляють підручники й посібники, укладають словники, проводять дослідження, перекладають книги, організовують конференції. На жаль, із часом відчутнішою стає стагнація, інтерес до української спеціальності падає, кількість студентів і викладачів зменшується, години скорочують, у деяких вишах припиняють викладання мови.

Разом із тим у сучасній угорській україністиці нині спостерігаємо й певні позитивні тенденції, пов'язані із поглибленням проблематики, спільними працями вчених двох країн, зокрема із закарпатської тематики, вивчення українсько-угорських контактів. Певною мірою інтерес до України зріс після початку повномасштабної російської експансії, появи в Угорщині українських біженців, їхньої інтеграції в життя країни, про що свідчать, зокрема, обговорення питань російсько-української війни науковцями (академічні подкасти Glossa), оприявлення та планування перекладів з української мови угорською, зокрема сучасної художньої літератури. Певну надію на поживлення зв'язків викликає й відкриття 2024 року в Угорщині першої української школи, активна культурно-просвітницька діяльність української нацменшини в Будапешті та інших містах.